
Małgorzata Such-Pyrgiel, *Człowiek w dobie cyfrowej transformacji. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, ss. 347.

Małgorzata Such-Pyrgiel jest zatrudniona na Wydziale Nauk Społecznych w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie k/Warszawy. Jej praca doktorska z 2012 roku została opublikowana w Wydawnictwie Wyższej szkoły Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie pt. „Społeczny wymiar życia singli. Studium socjologiczne”. Pod jej redakcją lub współredakcją ukazały się drukiem jeszcze trzy inne ważne pozycje: „Bezpieczeństwo społeczne w XXI wieku w ujęciu socjologicznym, pedagogicznym, prawnym i nauk o zarządzaniu” (Józefów 2013); „Bezpieczeństwo i jakość życia we współczesnym społeczeństwie polskim. Studium interdyscyplinarne” (Józefów 2015); „Społeczne i ekonomiczne aspekty zarządzania w organizacjach przyszłości” (Józefów 2018). Współredaguje też kwartalnik naukowy „Journal of Modern Science”.

Zainteresowania badawcze Autorki dotyczą kilku zakresów problemowych. Można je skrótowo ująć w następujące kategorie: a) Prace związane z badaniami nad rodziną i alternatywnymi formami życia małżeńsko-rodzinnego, zwłaszcza nad zjawiskiem życia w pojedynkę. Wskazywały te badania na przemiany współczesnych społeczeństw, a zwłaszcza na różnorodne konsekwencje zjawiska singli w dziedzinie ekonomicznej i kulturowej. Kontekst teoretyczny tych badań stanowiły postulaty ekonomicznej teorii zachowań ludzkich G. S. Beckera oraz kilku teorii komplementarnych do niej, m.in. G. Homansa i P. Blaua; b) Badania nad przemianami demograficznymi, ekonomicznymi i legislacyjnymi oddziałującymi na współczesną rodzinę, na jej przemiany wewnętrzne i w strukturze społecznej, a także przemiany związane z czasem wolnym, stylem i jakością życia. Autorka zwraca szczególną uwagę na uwarunkowania społeczne tych procesów; c) Problemy edukacyjne i wychowawcze w dobie ponowoczesności. W pięciu opublikowanych artykułach z tej dziedziny są omawiane m.in. poszukiwania nowych strategii wychowania pozwalających na przygotowanie młodych ludzi do efektywnego funkcjonowania we współczesnych społeczeństwach, z uwzględnieniem kwestii praw człowieka w różnych strukturach społecznych; d) Badania nad innowacyjnymi metodami i narzędziami wykorzystywanymi w procesie rekrutacji i selekcji zawodowej oraz nowych możliwości ich wykorzystania w realizacji badań społecznych.

Najważniejszym osiągnięciem w dotychczasowym dorobku naukowym Małgorzaty Such-Pyrgiel jest książka pt. „Człowiek w dobie cyfrowej transformacji. Studium socjologiczne” (Toruń 2019). Książka składa się z pięciu, obszernie rozbudowanych rozdziałów: rozdział I – Transformacja cyfrowa – kontekst historyczny i teoretyczno-definicyjny; rozdział II – Wybrane aspekty zmian życia społeczno-ekonomicznego w kontekście transformacji cyfrowej w dobie rozwoju cyfrowego; rozdział III – Perspektywy zmian społeczno-ekonomicznych wobec dynamicznego rozwoju cyfrowego; rozdział IV – Założenia teoretyczne i metodologiczne badań; rozdział V – Transformacja cyfrowa w świetle badań własnych. Całość opracowania zamyka „Zakończenie”, „Bibliografia”, „Spis tabel i wykresów” oraz „Aneks” (kwestionariusz wywiadu: człowiek

w dobie transformacji cyfrowej). Książka składa się z klasycznego układu, w którym można wyodrębnić trzy części: teoretyczną, metodologiczną i empiryczną.

Opracowanie ma dość klarowną strukturę metodologiczną. Pomaga to czytelnikowi, a nie utrudnia, śledzenie prowadzonych przez Autorkę wywodów. Świadczy to także o tym, że panuje ona nad zgłębianą „materią”, dowodzi, że podjęte zagadnienia „nie wymykają się jej z rąk”, ale pozostają pod kontrolą. Wykazała się także szerokim odczytaniem w literaturze przedmiotu, eksponując wiele ważnych wątków, a niekiedy i niuanse związane z problematyką transformacji cyfrowej. Warto podkreślić, że cyfrowa transformacja, zwłaszcza w swoich konsekwencjach społeczno-kulturowych, to stosunkowo nowy i ważny przedmiot badań socjologicznych. Nowe technologie nie omijają już żadnej dziedziny życia, począwszy od sfery osobistej, poprzez pracę, na życiu obywatelskim kończąc.

Rozdział pierwszy zawiera gruntowną analizę najważniejszych teorii i koncepcji społeczeństwa informacyjnego, sieciowego i medialnego, które przekształca się bardzo szybko w społeczeństwo cyfrowe. Zaprezentowano w nim transformację cyfrową jako czwartą rewolucję, w kontekście trzech poprzednich rewolucji, wskazując na najważniejsze zmiany społeczne. Autorka podjęła próbę konceptualizacji wybranych pojęć związanych z transformacją cyfrową, m.in. sztucznej inteligencji, Big Data, wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości oraz Internetu Rzeczy i innych. Postęp technologiczny i dynamika zmian spowodowały głębokie transformacje społeczno-gospodarcze. Informacja zmieniająca się z analogowej na cyfrową daje nowe i daleko szersze możliwości jej gromadzenia, przetwarzania i na jej podstawie wnioskowania.

W rozdziale drugim Małgorzata Such-Pyrgiel przedstawia przemiany stylu życia, wartości oraz potrzeb, a także wpływ na więzi społeczne, rodzinę i kulturę (cyfrowa transformacja w praktyce życia społecznego). Przeanalizowano tu m.in. przemiany w sferze komunikacji, edukacji i procesie nauczania oraz rynku pracy, przejawiające się w powstawaniu nowego modelu pracy z połączenia ekonomii i technologii – gig ekonomii jako trendu przyszłości. Cyfrowa transformacja, będąca znakiem współczesności, przyczynia się do zmian w administracji i polityce. Z pomocą nowych technologii tworzone są nieznane dotąd formy politycznego marketingu, wpływające na ukształtowanie się preferencji politycznych i perswazyjne oddziaływanie na wyborców. Zmiany zachodzące we współczesnym świecie, zwłaszcza w obszarze transformacji cyfrowej, generują wiele nowych, nieznanych dotąd czynników warunkujących jakość życia.

W rozdziale trzecim ukazano technologie cyfrowe w kontekście zagrożeń (społeczeństwo ryzyka). Nowe technologie informacyjne i komunikacyjne, oprócz niezwykłych zalet, mają swoją ciemną stronę. Przyczyniają się do nowego cyfrowego rynku przestępstw oraz działań przestępczych w cyberprzestrzeni. Dziś największe zagrożenie stanowią złożone grupy cyberprzestępców, dysponujących wielomilionowymi budżetami, skupiające osoby z całego świata. Przeanalizowano w nim typy tej cyberprzestępczości oraz jej metody działania. Ważną częścią tego rozdziału są rozważania nad etycznymi i prawnymi aspektami strategii działania wobec rozwoju sztucznej inteligencji i cyfrowej transformacji. Autorka wyraża przekonanie, że prawo i etyka są gwarantem bezpieczeń-

stwa i demokracji, będą one minimalizować negatywne oddziaływania nowych technologii na życie człowieka i jego jakość, zabezpieczając jego dobrostan psychospołeczny.

W trzech rozdziałach teoretycznych zaprezentowano w sposób klarowny i kompetentny najważniejsze problemy związane z transformacją cyfrową we współczesnych społeczeństwach oraz przemian społeczeństwa informacyjnego do jego cyfrowej postaci. Motywem przewodnim jest człowiek w dobie cyfrowej transformacji. Autorka uwzględnia obszerną literaturę przedmiotu, przywołuje prace czołowych badaczy w tej problematyce, uwzględnia także badania i opinie największych światowych firm konsultingowych i technologicznych, jak PWC, Deloitte, McKinsey czy opiniotwórczych magazynów biznesowych, jak „Harvard Business Review”, „Business Insider” i „Forbes”.

W dalszych rozważaniach Autorka przenosi problematykę transformacji cyfrowej na grunt empiryczny i stara się odpowiedzieć na pytanie, które z nowych technologii przyczyniają się do powstawania i rozwoju pozytywnych zmian w wybranych aspektach życia społeczno-gospodarczego, a także do generowania różnorodnych zagrożeń teraz i w przyszłości. Małgorzata Such-Pyrgiel podjęła próbę „uempirycznienia” rozważań teoretycznych, poprzez przygotowanie koncepcji badań empirycznych, które następnie zrealizowała. Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu dystrybuowanego drogą online. Składał się on z trzynastu pytań merytorycznych (Autorka mylnie podaje – że z dwunastu), w tym jedno pytanie „otwarte” oraz z siedmiu (a nie osiem) pytań metryczkowych. Przebadano w sumie 107 polskich ekspertów, posiadających wiedzę o przedmiocie badań, pracujących na stanowiskach kierowniczych, dyrektorskich, członków zarządu i specjalistów w różnych branżach gospodarki.

Z opisanych pięciu obszarów badań pierwszy dotyczył sposobu rozumienia i definiowania przez ekspertów pojęcia cyfrowej transformacji; drugi – technologii, które przyczyniają się do rozwoju społecznego i zmian w wybranych aspektach życia społeczno-gospodarczego, osiągnięć życiowych jednostek i życia rodzinnego; trzeci – technologii, które przyczyniają się do wprowadzenia pozytywnych zmian w jakości życia człowieka, m.in. poprzez innowacje w służbie zdrowia, wykorzystania algorytmów sztucznej inteligencji w zwiększaniu bezpieczeństwa czy wsparcia sztucznej inteligencji w opiece nad ludźmi starszymi; po czwarte – zagrożenia ze strony nowych technologii i sztucznej inteligencji, np. kradzież danych osobowych, rozwój nowych form cyberprzestępczości, uzależnienia od technologii cyfrowych itp.; po piąte – poznanie opinii ekspertów na temat wpływu transformacji cyfrowej na wartości i styl życia współczesnego człowieka.

W odniesieniu do tych obszarów badawczych sformułowano siedemnaście pytań badawczych i zweryfikowano dziesięć hipotez szczegółowych. Własne badania Autorki są nieco „w cieniu” rozważań teoretycznych nad transformacją cyfrową. Tym pierwszym (s. 229-306) poświęcono znacznie mniej miejsca w książce niż tym drugim (s. 16-228). Pomijając szczegółową prezentację wyników badań empirycznych, pragnę podnieść tylko jedną wątpliwość dotyczącą charakteru badań. Autorka określa je kilkakrotnie w swojej książce jako badania jakościowe. Mam co do tego wątpliwości ze względu na zastosowane narzędzia badawcze. W moim przekonaniu jest to ankieta internetowa, złożona z niewielkiej liczby pytań, z jednym pytaniem o charakterze „zamkniętym”. Autorka

zapewnia, że użyte w procesie badawczym narzędzia okazały się adekwatne na etapie planowania badań, a także umożliwiły przeprowadzenie rzetelnych badań w postaci wywiadów eksperckich (s. 308). Byłoby jednak lepiej, gdyby eksperci udzielili bardziej swobodnych wypowiedzi niż tych, które były reakcją na „schematyczne” pytania ankiety.

Jeżeli potraktować zrealizowane badania jako mające charakter ilościowy, wówczas liczba respondentów, nawet ekspertów, jest wyraźnie niewystarczająca. Można by ewentualnie potraktować te badania jako wstępny sondaż diagnostyczny, pozwalający rozpoznać obszar życia społecznego mało przebadany przez socjologów. Należałoby wówczas przetestować i zweryfikować hipotezy na szerszym materiale empirycznym. Zrealizowane w obecnej formie badania mają znaczenie nie tylko dla teorii transformacji cyfrowej, ale i praktyczne poprzez ukazanie na wielu przykładach wpływu i wykorzystania nowoczesnych technologii w życiu człowieka. Tworzą one także dobry materiał dydaktyczny dla środowiska akademickiego i praktyków biznesu.

Przemiany związane z transformacją cyfrową stanowią także nowe wyzwania w dziedzinie edukacji i wychowania. Obok licznych dobrodziejstw, niosą one ze sobą także liczne zagrożenia. Jednym z nich jest powstanie tzw. kultury efemeryczności, natychmiastowości (subito) i pozorów, czyli kształtowania się społeczeństwa niezdolnego do pamięci i budowania przyszłości. Wirtualny świat pozorów może być traktowany jako ważniejszy od świata realnych relacji międzyludzkich. Nowe technologie, a zwłaszcza internet, zrewolucjonizowały sposoby funkcjonowania więzi między ludźmi, spowodowały głęboką przebudowę współczesnych społeczeństw. Troska o humanizację technologii i przezwyciężenie negatywnych zjawisk związanych z „kulturą cyfrową” jest wyzwaniem dla wielu instytucji wychowawczych.

Nowe technologie medialne sprzyjają myśleniu w kategoriach relacji i funkcji, zdobywaniu wiedzy i tworzeniu się nowych wspólnot wirtualnych. Z drugiej strony poprzez rozmywanie tożsamości osobowej mogą przyczyniać się do zagubienia w życiu codziennym, pewnej dezorientacji, a nawet pojawienia się przeżyć traumatycznych o wielorakich konsekwencjach osobowościowych i społecznych. Nowe technologie odpowiadają potrzebom zdywersyfikowanego, nowoczesnego społeczeństwa. Internet i inne technologie to coś znacznie więcej niż źródło informacji i potężne narzędzie przekazywania informacji na odległość, to także nowy styl życia i sposób komunikowania się między ludźmi. Magia nowego medium oddziałuje na ludzi wszystkich pokoleń, świat staje się coraz mniejszy, dzięki tym mediom dokonują się przemiany wielu fundamentalnych obszarów ludzkiego życia. Środki społecznego przekazu nie są ze swej natury ani dobre ani złe po względem etycznym. Są narzędziami, które można używać dobrze lub źle. Także w społeczeństwie sieci i społeczeństwie cyfrowym trzeba docenić wymiar moralny. Komputery, telefony komórkowe, SMS-y, blogi, platformy telewizyjne, czaty czy portale społecznościowe, które zrewolucjonizowały komunikację międzyludzką, to nie tylko problem technologiczny, ale i społeczny oraz moralny.

Mass media powinny być aktywne w służbie odpowiedzialnej wolności człowieka. Nie mogą być one oceniane ani po prostu negatywnie, ani po prostu pozytywnie, lecz w sposób zróżnicowany w zależności od ich funkcjonowania, od jakości emitowanych

treści, od respektowania podstawowych wartości i norm etycznych. Mass media mogą być wykorzystywane w dobrym lub złym celu, służyć rozwojowi społecznemu i kulturalnemu, ale mogą też – jeśli będą zdominowane przez kulturę indywidualistyczną i utilitarystyczną – być przyczyną regresu moralnego, społecznego i gospodarczego. Książka Małgorzaty Such-Pyrgiel także w odniesieniu do problemów edukacji i wychowania w dobie cyfrowej transformacji może być niezwykle przydatna.

Małgorzata Such-Pyrgiel wybrała określoną rzeczywistość społeczną jako przedmiot badań socjologicznych, obraca się dość konsekwentnie w ramach przyjętych przez siebie założeń teoretycznych i szczegółowych dyrektyw metodologicznych. Stara się precyzyjnie określić te założenia, doprecyzować i być wierną przyjętej przez siebie metodzie, zwłaszcza w badaniach empirycznych. We wszystkich publikacjach nietrudno zauważyć precyzję myślenia, zwięzłość w formułowaniu różnych konstatacji i pewną oszczędność słowa. Większość prac wyróżnia się nie tylko wyrazistością indywidualnego stylu, ale przede wszystkim precyzją metodologiczną i konsekwentnym dążeniem do nadania polskiej socjologii transformacji wartościowych ram teoretycznych. Prezentuje typ solidnego badacza – teoretyka i empiryka, który utrzymuje się w stałym kontakcie z literaturą światową i krajową w dziedzinie, którą reprezentuje, co stwarza rękojmię, że problematyka, jak i metody tych badań będą ulegać wciąż znacznemu wzbogaceniu.

Małgorzat Such-Pyrgiel jest nie tylko teoretykiem, ale i empirykiem w naukach społecznych. W ostatnich kilku latach zajmowała się badaniami zmian społecznych w warunkach transformacji cyfrowej. To bardzo ważna dziedzina badań socjologicznych i socjologii w ogóle, będąca w fazie rozwoju, dotycząca zarówno diagnozy sytuacji, jak i – w pewnym zakresie – prognozy. Jest to szczególnie ważne w sytuacji wkraczania społeczeństw współczesnych, w tym i społeczeństwa polskiego, w nową fazę rozwoju: od społeczeństwa informacyjnego, sieciowego i medialnego, do ich cyfrowych form, do cyfrowego społeczeństwa informacyjnego, gdzie rozwój nowych technologii generuje postęp cywilizacyjny, ale także wyznacza zmiany w potrzebach ludzkich, wartościach i stylu życia w warunkach cyfrowej transformacji. Socjologia teoretyczna i empiryczna musi „przyspieszyć”, jeżeli za 10 lub 15 lat możemy znaleźć się w zupełnie nowej rzeczywistości, która wymusi znaczące redefinicje obecnie istniejącego społeczeństwa (s. 309).

Janusz Mariański